

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АУДИТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ: АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ВИМОГ ЧИННИХ ОСВІТНЬО-НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Постановка проблеми. У відповідності до вимог Навчальної програми з іноземних мов для 10-11 класів, на кінець навчання у випускників повинна бути розвинена іншомовна комунікативна компетентність на рівні незалежного користувача [9], необхідною складовою якої є компетентність в аудіюванні. Зокрема, передбачається, що учні мають розуміти на слух зміст автентичних текстів, зокрема телепрограми, новини, фільми за умови використання стандартизованого мовлення [16]. Очевидно, що вивчення теоретичних основ навчання аудитивної компетентності виступає відправною точкою відповідних емпіричних досліджень. Проте попри значну кількість наукових розвідок, здійснених у цій області, деякі ключові поняття потребують детальнішого аналізу та систематизації.

Аналіз опрацьованих та використаних досліджень. Проблема тлумачення поняття «аудіювання» була предметом дослідження таких вітчизняних вчених як Н.В. Солодюк [10], М.В. Ліпатова [6], М.Б. Коломієць [5], М.І. Чабайовська [11], С.Ю. Ніколаєва [8] та О.Б. Бігич [7]. Питанням «аудитивної компетентності» займалися О.Б. Бігич [7], Р. Войтенко [3] та О.О. Білик [2]. Класифікацію та систематизацію видів аудіювання здійснили О.В. Гейна, Н.А. Ковальська [4], R. Ahmed [12] та M. Craven [17]. Відмінності між стратегіями навчання top-down і bottom-up описували С. Morley [21], A. Tennant [23], M. Campos [14] та J. Harmer [18]. Водночас, особливості використання вказаних стратегій у навчанні старшокласників аудіювання потребують додаткового вивчення.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу теоретико-понятійного апарату навчання аудіювання старшокласників та освітньо-нормативних документів на предмет очікуваних результатів на кінець навчання в школі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до проведеного аналізу науково-педагогічної літератури, можна прийти до висновку що більшість науковців, зокрема Н.В. Солодюк [10], М.В. Ліпатова [6], М.Б. Коломієць [5], М.І. Чабайовська [11], С.Ю. Ніколаєва [8: 115] та О.Б. Бігич [7: 129-130], схилиються до єдиного тлумачення **аудіювання** як сприйняття та розуміння усного мовлення за допомогою слуху.

Поряд з тим, на переконання О.Б. Бігич необхідно розрізняти поняття «аудіювання» та «слухання» [7: 129-130]. У зв'язку з цим було проведено аналіз матеріалів україномовних та закордонних словників, який показав, що

за Академічним тлумачним словником **слухання** – це сприймання чогось з обов’язковим залученням слуху [1]. Як було зазначено у Collins Dictionary, Cambridge Dictionary, Oxford Learner's Dictionary та Meriam-Webster, це зосередження уваги на чомусь чи комусь щоб почути когось або щось [13; 15; 19; 20; 22]. Таким чином, можна зробити висновок що поняття “слухання” є ширшим за “аудіювання” і не включає розуміння змісту, тому їх не варто ототожнювати.

Під **аудитивною компетентністю (АК)** розуміють спроможність до сприймання автентичних текстів різних видів та жанрів із різним рівнем розуміння в умовах безпосереднього та опосередкованого спілкування [2; 3; 7: 129]

Для того, щоб сформувати АК необхідно знати її структуру, яка може бути представлена за допомогою специфічних знань, умінь, навичок та комунікативних здібностей.

Так, зокрема, **знання** можна умовно поділити на:

- *декларативні* (фактичні знання мови (фонем, особливостей інтонації, лексичних одиниць та граматичних структур) та краєзнавчі (базові знання про культуру країни, мову якої учні вивчають));
- *процедурні*, які передбачають володіння та використання інформації щодо вербальної та невербальної поведінки носіїв мови у процесі сприймання аудіоматеріалу [7: 280-283].

До **вмінь** відносять:

- *мовленнєві*, які реалізуються у вигляді дотримання стратегій, необхідних для успішного виконання видів аудіювання: виділення основної інформації та передбачення змісту аудіозапису; звертання уваги лише на головне та ігнорування другорядного; опора на наявні знання з прагматики та їх використання для часткового розуміння необхідної інформації та контексту;
- *інтелектуальні*: можливе передбачення перебігу подій в аудіотексті; критичне оцінювання сприйнятої інформації; використання мнемонічних та логіко-смыслових операцій; класифікація та систематизація почутого;
- *навчальні*: вміння використовувати електронні засоби навчання;
- *організаційні*: самостійна робота учня та його самоорганізація;
- *компенсаторні*: застосування мовних і контекстуальних знань з метою передбачення змісту повідомлюваного, засобів паралінгвістики для розуміння; відкидання незнайомого мовного матеріалу та сприйняття лише суттєвого [7:280-283].

До мовленнєвих **навичок** відносять:

- *навички сприймання на слух*: слухання та ідентифікація окремих звуків у потоці мовлення та відмінних інтонацій;
- *лексичні навички*: розпізнавання звукової реалізації лексичних одиниць та їх розуміння;
- *граматичні навички*: виділення та розпізнавання граматичних форм та передбачення синтаксичних структур [7:280-283].

Комунікативні **здібності** аудіювання включають:

- відповідну реакцію слухача на пропозиції інших;
- вміння вислухати та не перебивати партнера в парі чи групі;
- ставлення до співрозмовника без упередженості та повага його чеснот;
- орієнтування в процесі комунікації [7:280-283].

Існує необхідність у відстеженні того, як вимоги щодо формування компетентності реалізовані в освітньо-нормативних документах, які спрямовують процес засвоєння знань, рівня сформованості умінь та навичок у сприйнятті аудіозаписів.

На кінець класу, очікується, що учні 11 класу спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов будуть володіти англійською мовою на рівні B2 (Upper-Intermediate). Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (ЗРМО), вони мають:

- розуміти довгі промови та лекції;
- слідувати за аргументацією в дискусії, якщо тема знайома учневі (з використанням дискурсивних маркерів);
- розуміння більшості фільмів та телевізійних програм про поточні події із унормованим мовленням [16].

Варто зазначити, що Навчальна програма додає свої корективи та більш вичерпне рішення щодо того, що саме учні мають сприймати хорошою мірою та як:

- промови та лекції повинні бути зі складним змістом та структурою висловлень як на конкретні, так і на абстрактні теми відповідно до обраного профілю та за умови використання стандартизованого мовлення
- стежити за аргументацією під час дискусії можна використовуючи дискурсивні маркери;
- під час перегляду фільмів чи телепрограм учні можуть визначити настрій мовця та емоційне забарвлення його висловлення [9].

Також у Навчальній програмі виділяють такі тлумачення щодо рівня сформованості компетентності в аудіюванні як:

- розуміння та правильне виконання детальних інструкцій, оголошень та повідомлень при нормативному мовленні та у помірному темпі;
- визначення точки зору доповідача від фактів, які представляються;
- вирізнення основної думки від другорядної інформації за умови стандартизованого мовлення;
- розуміння хронологічної послідовності тривалого неформального мовлення та більшої частини сказаного іншими людьми (при цьому допускаються складнощі, пов'язані з розумінням більш досвідчених користувачів виучуваної мови) [9].

Відповідно до праць вітчизняних і зарубіжних дослідників (зокрема О.В. Гейни, Н.А. Ковальської, MacmillanEnglish, R. Ahmed та M. Craven) формування обізнаності в аудіюванні неможливе без навчання специфічних **видів** (в англомовній літературі, умінь) сприймання та розуміння усного тексту [4; 12; 17; 19]:

1. *Аудіювання для розуміння головної ідеї сказаного.* Характеризується абстрагуванням від деталей та виділенням основного змісту висловлюваного [4; 12; 17; 18: 125].

2. *Аудіювання з метою повного розуміння.* Сприймання усного мовлення з метою усвідомлення як основної інформації, так і додаткової на рівні речення [4; 12; 17; 18: 125].

3. *Аудіювання з вибіркоким розумінням.* Пов'язане із засвоєнням лише окремих частин тексту фактичного характеру (наприклад, професія, місце, числа та кількість предметів). За MacmillanEducation, ми можемо зробити висновок про те, що інформація щодо предмета слухання надається перед проведенням прослуховування аудіозапису, а під час його безпосереднього сприймання учні повинні звернути увагу на необхідну частину повідомлення. При цьому, інформація у змісті питань може бути оформлена різними способами, відмінними від змісту почутого висловлювання. Розуміння відбувається на рівні слова чи фрази.

Перевага цього виду аудіювання у тому, що знижується рівень стресу учнів під час ознайомлення з аудіозаписом [4, 12; 17; 18: 125].

4. *Звукорозрізнявальне аудіювання.* Його метою виступає виокремлення окремих звуків з потоку мовлення [4].

5. *Аудіювання, яке передбачає критичну оцінку.* Під час його проведення учні слухають та визначають позицію тих чи інших спікерів [17].

6. *Розпізнавання контексту.* Учні слухають звукові та контекстуальні підказки, щоб визначити, де відбувається розмова, хто говорить тощо [18: 135].

Відповідно до обраного виду аудіювання вчителям необхідно також обрати шлях, за допомогою якого вони будуть навчати учнів сприймання та розуміння тексту. У такому разі мова буде йти про підходи до навчання аудіювання, зокрема *top-down* та *bottom-up*.

Як зазначають такі науковці як С. Morley, А. Tennant, М. Campos та J. Harmer у своїх працях, стратегії **top-down** передбачають фокусування на широкій картині аудіозапису, зокрема на рівні тексту, базуючись на вже наявних в учнів функціональних та ситуативних знаннях з теми та знайомих словах або виразах [14; 18: 125; 21; 23].

У свою чергу, **підхід bottom-up** допомагає дітям відбудувати розуміння тексту на базі звуків, поступово ускладнюючись та переходячи на рівень тексту; процес сприйняття передбачає декодування повідомлення, тобто виділення окремих слів з потоку мовлення. За використання стратегій *bottom-up* учні ознайомлюються з особливостями зв'язного мовлення носіїв мови (еліпсис, асиміляція та поєднання) [14; 18: 125; 21; 23].

Висновки. У даній статті було проаналізовано бачення науковців щодо трактування понять «аудіювання», «аудитивна компетентність», «підходи до навчання аудіювання *top-down* та *bottom-up*», висвітлено відмінність між аудіюванням та слуханням та здійснено класифікацію наявних видів аудіювання.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні та практичній апробації ефективності стратегій навчання аудіювання з вибіркоким розумінням інформації на старшому етапі ЗЗСО.

Список використаних джерел та літератури

1. Академічний тлумачний словник. Визначення «слухати». URL: <http://sum.in.ua/s/slukhaty> (дата звернення 07.11.2022)
2. Білик О.О., Пуга О.О. Роль навчальних інтернет-ресурсів у формуванні англomовної компетентності в аудіюванні студентів технічних ЗВО. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/708583.pdf> (дата звернення 07.11.2022)
3. Войтенко Р. Формування компетентності в аудіюванні на початковому етапі навчання іноземної мови. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2013/visnuk_17.pdf (дата звернення 07.11.2022)
4. Гейна О.В., Ковальська Н.А. Основні вимоги до текстів для аудіювання. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6934/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%B0%D1%83%D0%B4%D1%96%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення 07.11.2022)
5. Коломієць М.Б. Особливості навчання аудіювання в загальноосвітніх школах на уроках англійської мови. URL: https://www.academia.edu/41665744/Teaching_audio_in_the_middle_school_Kolomiiets (дата звернення 07.11.2022)
6. Ліпатова М.В. Навчання аудіювання іноземних студентів на заняттях з мови. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/10748/3/%D0%9B%D1%96%D0%BF%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_49-53.pdf (дата звернення 07.11.2022)
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник. 2-е вид., випр. і перероб./ С.Ю. Ніколаєва та ін. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
9. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10-11 класи: Наказ МОН від 19.09.2017 №804. С. 17. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення 07.11.2022)

10. Солодюк Н.В. Формування навичок аудіювання іноземних студентів з мови у вищому навчальному закладі. URL: <https://repo.dma.dp.ua/1507/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D0%B0%D1%83%D0%B4%D1%96%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf> (дата звернення 07.11.2022)
11. Чабайовська М. І., Шароварко С. М., Кархут О. І. Аудіювання на уроках літературного читання. 2-4 класи: збірник текстів для аудіювання: методичний посібник для вчителя. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24588/Teksty%20Dia%20Audiiuvannia.pdf;jsessionid=F5A5153901AACDE164236DD253D8DF4C?sequence=1> (дата звернення 07.11.2022)
12. Ahmed R. Five Essential Listening Skills For English Learners. URL: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/five-essential-listening-skills-english-learners> (дата звернення 07.11.2022)
13. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/listen?q=listening> (дата звернення 07.11.2022)
14. Campos M. Top Down and Bottom Up Processing in the ESL Classroom. URL: <https://englishpost.org/top-down-and-bottom-up-processing/> (дата звернення 07.11.2022)
15. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/listen> (дата звернення 07.11.2022)
16. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. URL: <https://rm.coe.int/16802fc1bf> (дата звернення 07.11.2022)
17. Craven M. Listening Skills: Guide. URL: <https://www.onestopenglish.com/listening/listening-skills-guide/146218.article> (дата звернення 07.11.2022)
18. Harmer J. The Practice of English Language Teaching, 5th Edition. Pearson Education, 2005. 449p.
19. MacmillanEnglish. Listening for specific information. URL: https://api.macmillanenglish.com/fileadmin/user_upload/Catalogue/Samples/Improve_your_Skills_for_Advanced/Improve_your_Skills_for_Advanced_-_Listening_and_Speaking_Skills_for_Advanced_pp14-18.pdf (дата звернення 07.11.2022)
20. Meriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/listening> (дата звернення 07.11.2022)
21. Morley C. Listening: Top Down and Bottom Up. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/listening-top-down-and-bottom> (дата звернення 07.11.2022)
22. Oxford Learner's Dictionary. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/listen_1?q=listening (дата звернення 07.11.2022)

23. Tennant A. Listening Matters: Top-down and Bottom-up listening. URL: <https://www.onestopenglish.com/listening/listening-matters-top-down-and-bottom-up-listening/154567.article> (дата звернення 07.11.2022)

М. О. Кириленко
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
к. ф. н., доц. Гирин О.В.

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕКЛАРАТИВІВ У ПОЛІТКОРЕКТНОМУ МОВЛЕННІ

Актуальність теми дослідження полягає у наявності невеликої кількості теоретичних праць на тему декларативів, недостатньому їх вивченню та аналізу використання на практиці в повсякденному мовленні.

Вживання та роль декларативів, як різновид мовленнєвого акту є найменш вивченим питанням з усієї класифікації, яку запропонував Дж. Серль у сучасній лінгвістичній науці [6: 1].

Метою дослідження є окреслити, що саме вкладається в поняття «декларатив», дослідити сферу його вживання та якими засобами він виражається в різних комунікативних ситуаціях.

Об'єктом дослідження виступають самі декларативи, їх види та засоби, які використовуються для їх вираження.

Саме поняття «декларатив» можна охарактеризувати як тип мовленнєвого акту, який відображає закономірну зміну певного стану речей у конкретній мовленнєвій ситуації і непрямим чином натякає або прямим чином вказує на позитивний або ж негативний результат цих змін. Вони можуть виражатися в отриманні певними мовними особистостями нового соціального статусу в різних комунікативних ситуаціях. Так, приміром у реченні “*I fine you for exceeding the rate*” предикатив *fine* свідчить про порушення правових норм і передбачає застосування покарання до порушення у вигляді штрафу. Сам адресат виступає в ролі правопорушника, що тимчасово змінює його статус і накладає несення адміністративної відповідальності за скоєний проступок. Оскільки в аналізованому реченні мовленнєвий акт є абсолютно доречним та змістовним, то можна стверджувати про успішний результат його імплементації [6: 4].

Декларативи не виражають якоїсь експресії, не розкривають внутрішній психологічний стан мовця, не мають на меті проаналізувати всі когнітивні процеси, які відбуваються з учасниками конкретної мовленнєвої ситуації під час їхнього вживання, осмислення та сприйняття. Даний вид мовленнєвого